

Из историята на Природонаучния музей в Скопие през 1941-1944 г.

Петър БЕРОН

Абстракт: The article contains so far unknown documents concerning the history of the Natural History Museum in Skopje, when this Museum was a branch of the Natural History Museum in Sofia (1941-1944).

Key words: Natural History Museum, Skopje, History

Когато Скопие е освободен и попада под българско управление (1941 г.), Природонаучният музей става клон на Естественоисторическия музей в София. По думите на акад. Иван Буреш (казани на П.Б.), той предложил на д-р Станко Караман да остане директор, но той отказал, тъй като се съмнявал, че българското присъствие в Скопие ще е много продължително. Тогава д-р Буреш назначил на тази длъжност д-р Кръстю Тулешков, който е ръководил музея до 1944 г. Този четиригодишен период е изцяло прескочен от официалната история на Природонаучния музей в Скопие.

В архивите на Националния природонаучен музей в София намерихме (с помощта на отличната библиотечарка Лили Борисова) папка със старателно подредени документи за този период и смятаме, че не е излишно да се публикуват част от тях. Жалко е само, че не успяхме да разпитаем по-подробно самия д-р Тулешков, който почина през 1976 година, както и д-р Буреш (1885-1980).

Превръщането на основания през 1927 г. от Станко Караман Природонаучен музей в Скопие в клон на софийския Царски музей започва с една заповед на министър председателя и министър на Народното просвещение проф. Богдан Филов. Ето я (Фиг. 1):

За уредник на новия клон на Царските природонаучни институти е назначен асистентът по ентомология д-р Кръстю Тулешков. Преди това

д-р Тулешков е бил командирован с цел да се опази музея. Ето и самите заповеди на д-р Буреш (Фиг. 2, Фиг. 3):

На музея е предоставена нова сграда. На 6 август 1941 г. комисия разглежда и утвърждава искането от 4.8.1941 г. на д-р Тулешков за нова сграда със следния

Протокол

Днес, на 6 август 1941 г., в гр. Скопие, комисията предвидена в чл. 17 от Закона за държавните имоти, в състав..., се занима с искането на Природонаучния музей в гр. Скопие с писмо 4 от 1.VIII. 1941 г. да му бъде отстъпена държавната сграда в гр. Скопие, ул. Княз Кирил 9 - 11 (бивша улица Кнеза Арсена, същия номер), бивша собственост на "Пенсионното сдружение на чиновниците при частните предприятия", което също е престанало да съществува, за да му послужи за нуждите на музея.

Комисията, като взе предвид обстоятелството: 1. Че сега Природонаучния музей, който със заповед 1619 от 24.VIII.1941 г. от Министерството на народната просвета се причислява към Природонаучните институти на Негово Величество Царя – клон в град Скопие, се помещава в едно частно, тясно, полупаянтово и съвсем неудобно за целта здание, за което се плаща месечен наем от около 5500 лв.; 2. Че поради голямата научна и културна роля, която този институт, като клон от Природонаучните инсти-

тути на Н.В. Царя, ще има да изиграе в Скопие и Македония изобщо, като се развие в един истински център за проучването на цялостното природата на Македония; 3. че посоченото и поискано за нуждите на музея здание притежава всички необходими качества и условия за да задоволи нуждите на Природонаучния музей и да гарантира развитието му в бъдеще, понеже е достатъчно широко със застроената си площ от 320 кв.м. и височина 3 етажа и партер, отчасти използван за магазини, има масивна железобетонна конструкция, централно отопление, удобна за развитието на сбирките система от стаи, лесно пригодими за лаборатории и научни кабинети помещения и пр., реши да одобри отпускането на споменатата сграда за помещение на Природонаучния музей в гр. Скопие и изказва мнение настоящия протокол да бъде одобрен.

Настоящия протокол се направи в три еднообразни екземпляри, които се представят в Министерството на земледелието. Отделение за държавните имоти.

Комисия: Агент по държавните имоти
 Пенчо Н. Йосифов
 Помощник кмет Жерновски
 Представители на данъчните власти и на
 общинската техническа власт
 Представител на Природонаучния музей
 д-р Кръстю Тулешков

Протоколът носи още няколко подписа на длъжностни лица и е утвърден от министър на „земледелието и държавните имоти“ Ив. Георгиев.

Ето протокола за приемането на сградата:

Протокол

Днес, 20.VIII. 1941 г., съгласно заповедта № 308/20.VIII.1941 на Г-на Областния Директор, комисията в състав... се събра и отвори държавната сграда, находяща се на улица Княз Кирил № 9 и 11, бивша собственост на “Пенсионно сдружение на чиновниците при частните предприятия” в бившата Югославия, отстъпена от Министерството на земледелието и държавните имоти на Природонаучния музей в гр. Скопие.

Комисията констатира, че всичките стаи в зданието са празни, с изключение на двата магазина в партера, които са временно наети от частни фирми, и едно малко помещение от 3 малки стаички също в партера, служещи за лекарски

кабинет. В никое от помещенията на зданието не са изостанали каквито и да било инвентарни вещи или покъщина.

Настящият протокол се направи в 3 еднообразни екземпляри, по един от които се дава на всяко от представените в комисията учреждения.

Комисия:

Чиновник по държ. имоти Пенчо Йосифов
 Пом. Секр. Обл. Дирекция Георги
 Перелингов
 Уредн. на Природонаучния музей Д-р Кр.
 Тулешков
 Скопие, 20.VIII.1941 г.

Както личи от документацията, старото здание на ул. Царица Йоана 80 е било напуснато на 1.IX.1941 г. след ремонта на новопридобитото здание. Запазени са и 29 фотографии, от които личи как са изглеждали зданията и експозицията на музея, както и плановете на старото здание на ул. Царица Йоана 80.

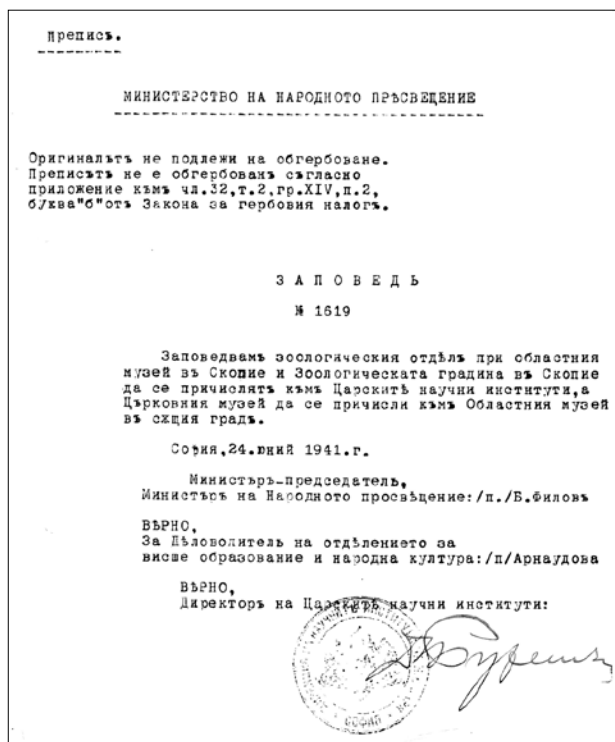
Интересно е да се знае кои хора са работили в Музея по това време. Някои имена могат да бъдат възстановени по акуратно водените „оправдателни“ (финансови) документи. Освен д-р Тулешков, според ведомостта за заплатите от 1942 г., в музея са работили Георги Стоянов (пом. препаратор) и Кирил Богоев (лаборант). Имало е и чистачка.

Д-р Кръстю Тулешков е роден на 24 септември 1901 г. в сегашното село Кайнарджа, Силистренско. Пълната му биография е поместена в книгата на Големански и Божков (1997) „Бележити български зоолози“. Той е изпратен в Скопие първо като мобилизиран, възложено му е било да запази музея от разграбване. По-късно е назначен за уредник на музея, обогатява го с нови колекции и създава отдели по ботаника и геология. Той допринася много и за преместването на музея в новата сграда.

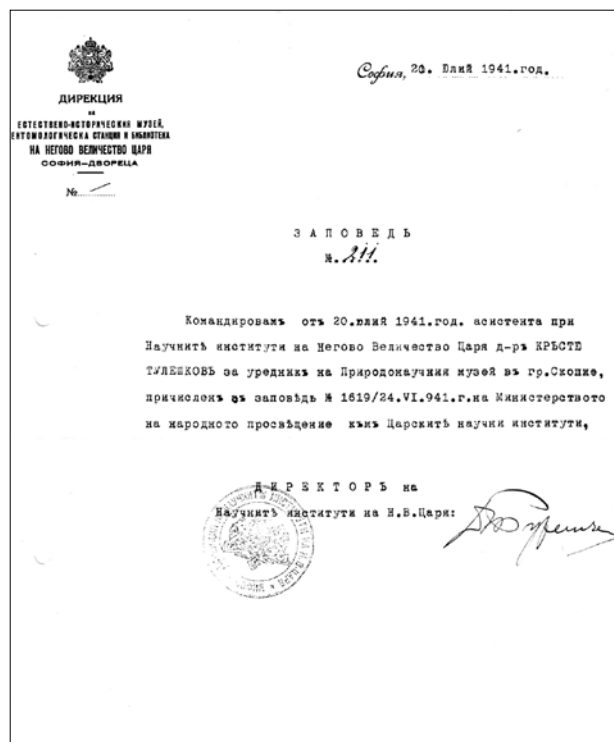
Георги Стоянов Георгиев от Ямбол е назначен на 28 юни 1941 г. до 1 февруари 1942 г. той е бил лаборант към музея в Скопие, а след това (до 15 октомври 1944 г.) – пом. препаратор.

Кирил Димитров Богоев, роден на 10 юни 1917 г., и жител на Скопие, е назначен за лаборант в музея в Скопие от 1.2.1942 г. с 2020 лв основна заплата. Преди това е бил на същата служба в музея от 1 юни 1937 г. От 1 август 1943 г. заплатата му се повишава на 3200 лева.

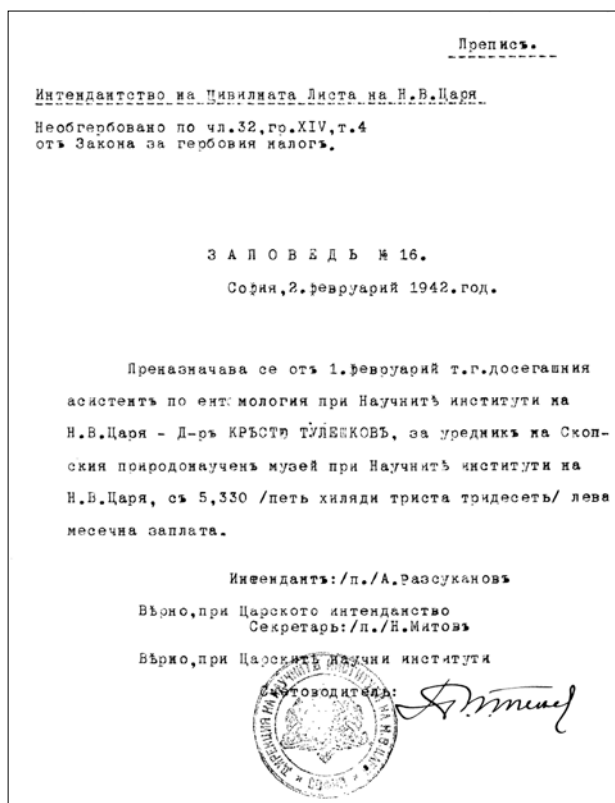
Фотографии (Фиг. 4-8)

Фиг. 1. Заповед на Б. Филов

Фиг. 2. Заповед на д-р Буреш

Фиг. 3. Заповед на д-р Буреш

Вероятно много от тези експонати са унищожени по време на земетресението на 26 юли 1963 г., което разруши зданието на музея на улица Орце Николов 2.

Фиг. 4. Сградата на музея в Скопие

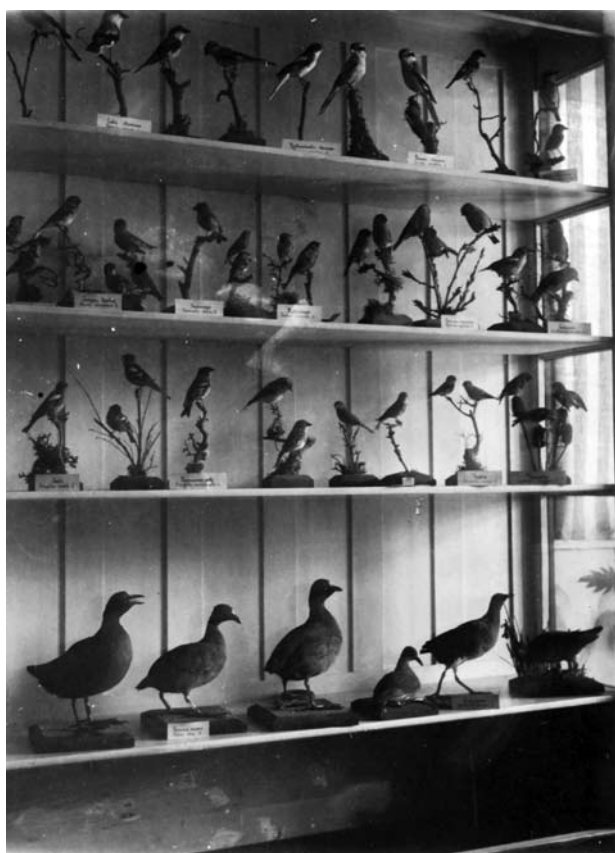
В документацията са запазени и подробни документи за бюджета на Природонаучния музей в Скопие за този период.

Ето какво направиха за Природонаучния музей в Скопие българите от София през тежките военни години. Все пак, не е лошо колегите от музея в Скопие да включат този период в историята на музея си, а не да го държат като празнина.

Литература

Берон П. 2002. Природонаучният музей на Македония. – *Historia naturalis bulgarica*, 15: 163 – 164.

Received: 04.11.2015

Фиг. 5-8. Експонати от старата експозиция на музея в Скопие

Author's address:

Petar Beron, National Museum of Natural History – BAS, Tsar Osvoboditel Blvd. 1, 1000 Sofia, Bulgaria

On the history of the Natural History Museum in Skopje in 1941-1944

Petar BERON

(Summary)

The rich and interesting Natural History Museum in Skopje (Rep. Macedonia) was founded in 1927 by Stanko Karaman. Since 1941, after the liberation of Skopje, it became a branch of the Royal Natural History Museum in Sofia. Dr Krastyu Tuleskov was appointed curator of this branch and, until the end of 1944, contributed to the preservation and enlarging of the museum. He organized the transfer of the museum into a new and better building, introduced botanical and geological sections and, in the difficult war conditions, contributed with new collections to the exhibition and the scientific fund of the Skopje branch. In the actual history of the Natural History Museum of Republic of Macedonia this period is not elucidated, that is why we decided to fill this gap in the history of the institution, using the well preserved documentation housed in the archive of the National Museum of Natural History in Sofia. This documentation contains photos and the original papers for the transfer and organization of the Skopje Museum in 1941 – 1944. We feel that the anti-Bulgarian politics of the official Macedonian authorities should not lead to corrupting history. It is good to know how the short Bulgarian presence in Skopje in the war period contributed to preserving and enhancing a rich and interesting museum, center of studies of Macedonian nature.